

ULAGANJE U OBRAZOVANJE I IZOBRAZBU KNJIŽNIČARA U REPUBLICI HRVATSKOJ U DOBA GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE

Dijana Machala

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
dmachala@nsk.hr

Uvod

Ulaganja u obrazovanje i izobrazbu knjižničara u Republici Hrvatskoj, i prije utjecaja globalne recesije, nisu vođena jasno izraženom ekstrinzičnom, ali ni intrinzičnom motivacijom. Ekstrinzična ili vanjska motivacija, koja bi se ogledala u konzistentnoj primjeni pravilnika o načinima i uvjetima napredovanja u struci na razini svih pripadnika struke, razvidnom sustavu nagrađivanja, utemeljenom kodeksu profesionalne etike te sustavu zaštite profesionalnog integriteta članova stručnog društva i sl., ne nalazi snagu u upravljanju javnog sektora, ali niti u stručnom društvu. Intrinzična, odnosno unutarnja motivacija koja bi buduće studente potaknula na izbor knjižničarstva kao karijere ili aktivne knjižničare na ulaganje u stalno stručno usavršavanje, opterećena je borbom protiv uvriježenih negativnih stereotipa koji prate profesiju, stalnim dokazivanjem vrijednosti knjižničara za zajednicu u kojoj djeluju, malim mogućnostima zaposlenja izvan samih knjižnica, te relativno niskim mjesečnim primanjima bez jasnog sustava razvoja karijere.

Ulaganja u formalno obrazovanje knjižničara u RH

Diplomski studij knjižničara u Republici Hrvatskoj ima tridesetogodišnju tradiciju i budući studenti knjižničarstva danas mogu birati između nekoliko preddiplomskih i dodiplomskih sveučilišnih studija (u Zagrebu, Zadru i Osijeku). Svako od navedenih sveučilišnih središta organizira i poslijediplomske doktorske studije iz područja informacijskih znanosti. Godine 2005. inicirane su prilagodbe visokoškolskog obrazovanja knjižničara u RH sukladno Bolonjskom procesu. (1) Poticaj za stvaranje ponude obrazovnih programa svakako treba tražiti u donošenju Zakona o knjižnicama (NN 105/97) (2) koji je regulirao pitanje visokoškolskog obrazovanja knjižničara te sustava doškolovanja, odnosno polaganja stručnih ispita za one zaposlenike knjižnica koji do donošenja zakona nisu imali odgovarajuće uvjete. U sljedećih deset godina od primjene Zakona, akademski sustav školovanja knjižničara zadovoljavao je potrebe tržišta za novo diplomiranim knjižničarima. Prvi pokazatelji promjene trenda na tržištu rada u ponudi i potražnji za djelatnicima iz informacijsko uslužnih djelatnosti,

među kojima su i knjižničari, pokazat će se u siječnju 2009. godine u Izvješću Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje. Iste godine Hrvatski zavod za zapošljavanje bilježi podatak o 104 nezaposlena djelatnika iz informacijsko uslužnih djelatnosti. Taj će se podatak do siječnja 2010. povećati na 147. Istodobno će i potražnja za navedenim suradnicima s 9 radnih mjesta u 2009., pasti na 7 u 2010. godini (Tablica 1.).

Tablica 1. Komparativna usporedba pokazatelja broja nezaposlenih djelatnika iz informacijsko uslužnih djelatnosti prema izvješću Hrvatskog zavoda u 2009. i 2010. godini

Djelatnost (NKD 2007)	Nezap. osobe s prethodnim radnim iskustvom Unemployed persons with previous work experience					Zaposleni s evidencije Employed from the register		Traženi radnici Vacancies	Sector of economic activity
	Nezaposlene osobe Unemployed persons		Novoprijavljeni Newly registered		Izvanredno iz radnog odnosa Diversity from employees	Ukupno Total			
	Ukupno Total	Žene Women	Ukupno Total	Žene Women		Ukupno Total	Žene Women		
2009									
63 Informacijske uslužne djelatnosti	104	68	7	6	6	3	2	9	63 Information service activities
2010									
63 Informacijske uslužne djelatnosti	147	92	13	6	12	4	2	7	63 Information service activities

Profesionalni status knjižničara, dobrim dijelom izražen i njihovim financijskim statusom, nije odraz stvarnih mogućnosti, odnosno sposobnosti i kompetencija knjižničara kao ni razine odgovornosti njihovoga radnog mjesta. Pitanje isplativosti ulaganja u stjecanje akademske diplome iz područja knjižnično-informacijskih znanosti bilo je podložno raspravama i prije utjecaja globalne krize. (3), (4) Slab profesionalni status knjižničara, jak utjecaj tradicionalne negativne slike knjižničara, samo su neki od razloga zbog čega studij knjižničarstva nije prvi izbor uspješnijih i ambicioznijih studenata. Cijena studijske godine na većini studija za knjižnično-informacijske znanosti u RH (6.000,00 kn) veća je od prosječne plaće diplomiranog knjižničara u javnom sektoru.

Sustav napredovanja u viša stručna zvanja ne primjenjuje se jedinstveno na razini struke u cjelini, a znatna financijska ulaganja u stjecanje višeg akademskog stupnja magistra ili doktora znanosti, vrlo često nisu i financijski prevrednovana u ustanovi zaposlenja. Noon i Cleg (5) istražili su utjecaj pohađanja poslijediplomskog MBA studija na karijeru knjižničara te zaključili da knjižničari smatraju kako im je poslijediplomski studij pridonio razvoju karijere, premda sam pojam razvoja i napredovanja različito definiraju i percipiraju. Sustav napredovanja u viša stručna zvanja, premda reguliran na razini struke, ima različitu primjenu u različitim ustanovama u čijem se sastavu nalaze knjižnice. Na prijedlog Ministarstva kulture RH, Hrvatsko knjižničarsko društvo izradilo je prijedlog Pravilnika o uvjetima i načinima stjecanja stručnih zvanja u knjižničarskoj struci te prijedlog novih mjerila za izbor u stručna zvanja, koji bi, osim poticanja razvoja struke kroz stručno i znanstveno publiciranje, vrednovao i stručni doprinos na radu i usavršavanju.

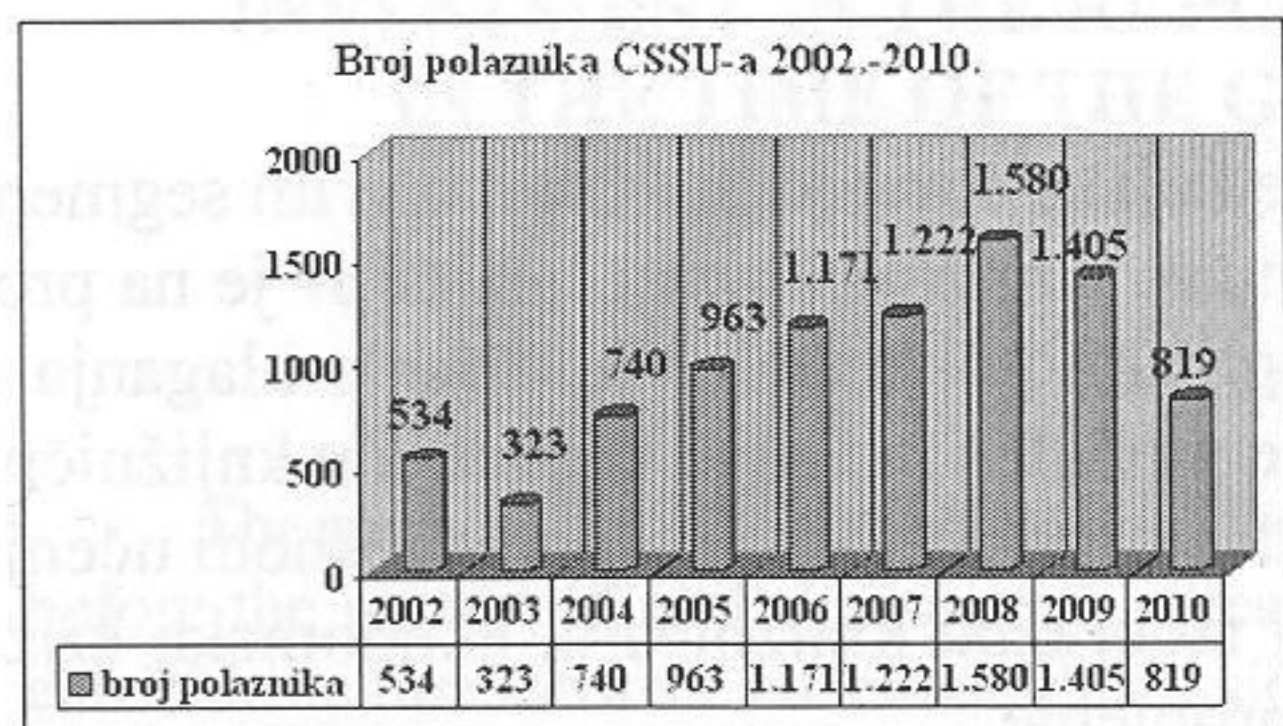
No, valja naglasiti da premda se ulaganja u knjižnice ostvaruju u mogućnostima javnog sektora, knjižnice pri oblikovanju svojih usluga djeluju u okružju ekonomije kapitala. O pitanjima jaza između javnog i privatnog u knjižničnom sektoru u RH,

pred sam početak globalne ekonomske krize, pisali su Tokić (6) i Turčin (7) zalažući se za sustavno rješenje suradnje javnih i privatnih knjižnica na opću dobrobit. Međutim, predstojeća globalna ekonomska kriza samo će produbiti postojeći jaz. Globalna ekonomska kriza 21. stoljeća dvojako se odrazila na knjižnični sektor. Istraživanja pokazuju da su redovna, ali vrlo često nedostatna ulaganja javnog sektora, u najboljem slučaju ostala ista vezano uz izdvajanja za potrebe knjižnica, dok je recesija na tržištu kapitala utjecala na povećanje potražnje za javno dostupnim knjižničnim uslugama, ukidanjem knjižnica u privatnom sektoru kao i na povećanje broja knjižničnih korisnika. (8)

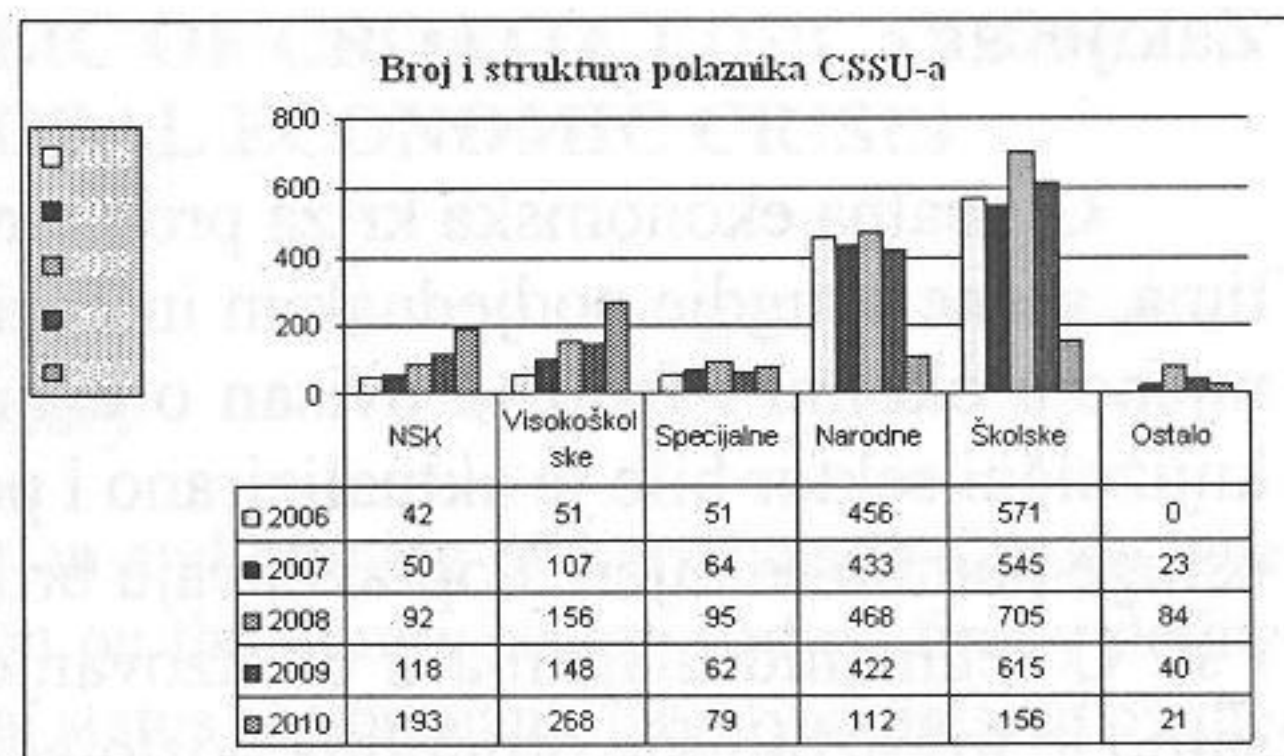
Prema podacima Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku iz 2008., u promatranom razdoblju za 2004. godinu ukupno je bilo 1.671 knjižnica, dok je u sljedećem promatranom razdoblju 2007. godine bilo 1.685 knjižnica. Premda je zabilježen lagani rast ukupnog broja knjižnica u RH, promatrano po vrstama knjižnica već se uočava smanjenje broja visokoškolskih i specijalnih knjižnica, dok se broj knjižnica u osnovnim i srednjim školama povećava. U promatranom razdoblju, broj registriranih knjižničnih korisnika bilježi pad u svim vrstama knjižnica, osim u školskim, samostanskim i specijalnim knjižnicama. Valja napomenuti da se 2005. godina smatra prijelomnom godinom u kojoj Google postaje svjetski izvor informacija, a digitalizacijski projekti teže osigurati pristup na daljinu najvrednijoj baštini. Prema usporednim podacima iz Statističkog ljetopisa za 2009. godinu, zabilježen je lagani porast broja obrađene i korištene građe u knjižnicama. Ukupan broj osoblja u knjižnicama zadržava se u istim vrijednostima (oko 3.700), ali je vidljivo smanjenje broja ostalog osoblja (smanjenje od 830 u 2004. na 744 u 2007.) te sukladno povećanje broja stručnog osoblja (povećanje sa 2.872 u 2004 na 2.999 u 2007.).

Ulaganja u program trajne izobrazbe

U Republici Hrvatskoj je od 2002. godine organiziran nacionalni program trajne izobrazbe knjižničara kroz Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara u RH. (9) Program Centra ostvaruje se podrškom Ministarstva kulture Republike Hrvatske, a u programskom uređenju sudjeluju četiri osnivača – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnice grada Zagreba i Hrvatsko knjižničarsko društvo. Nacionalni program trajne izobrazbe knjižničara osigurava standardizirani oblik usavršavanja, usklađene ciljeve programa usavršavanja, usmjerenost i primjerenost programa trajne izobrazbe svim vrstama knjižnica. Trajna izobrazba knjižničara u RH nije zakonski regulirana. Tijekom 2009. godine, nacionalni program trajne izobrazbe preoblikovao se u skladu sa smjernicama cjeloživotnog učenja, uvedeni su ishodi učenja te sustav CEU bodova. Značajan interes za radionice Centra za stalno stručno usavršavanje zabilježen je 2005. godine i od onda uzastopno raste sve do 2008. (Slika 1.). Najveći broj polaznika dolazi iz školskih, a zatim iz narodnih knjižnica. Interes za programe trajne izobrazbe knjižničara izražava i šira AKM zajednica (Slika 2.).

Slika 1. Broj polaznika CSSU-a 2002.-2010.

Slika 2. Broj i struktura polaznika CSSU-a prema vrsti knjižnice

Prema pokazateljima istraživanja projekta *Cjeloživotno učenje knjižničara : ishodi učenja i fleksibilnost*, (10) interes za ulaganje u programe trajne izobrazbe izrazito različito izražavaju:

- knjižničari – prvotno radi stjecanja sigurnosti pri obavljanju poslovnih zadataka, povećanja razine samopouzdanja, napredovanja u stručnom zvanju;
- knjižnice – za osnaživanje generičkih kompetencija knjižničara (komunikacijskih i socijalnih vještina, uporabe računala i dr.) organizacijskih sposobnosti i vještina upravljanja;
- struka – za promicanje ciljeva od nacionalnog interesa.

Temeljem kvantitativne metode, analizirani su financijski podaci o prihodima Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara u RH u razdoblju od 2008.-2010. godine (Tablica 2.). Analiza pokazuje da se kroz nacionalni program trajne izobrazbe knjižničara najjače izražavaju ciljevi knjižnica i struke na nacionalnoj razini, sukladno tome to su i najjači ulagači. Nešto slabije je iskazan interes za osobno financiranje programa trajne izobrazbe samih knjižničara, bilo izravno financiranjem kotizacije bilo ulaganjem vremena. Također, utjecaj globalne ekonomske krize iskazan je smanjenjem ulaganja u program trajne izobrazbe podjednako na sve tri razine.

Tablica 2. Ulaganje u izobrazbu knjižničara prema financijskim pokazateljima Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara u RH, 2008.-2010.

Izvor ulaganja /godina	2008.	2009.	2010.
Ministarstvo kulture RH	150.000,00 kn	120.000,00 kn	100.000,00 kn
Knjižnice	104.684,02 kn	74.229,10 kn	32.350,62 kn
Knjižničari (procijenjena vrijednost)*	61.315,98 kn	86.770,9 kn	31.449,38 kn

* Iskazani financijski podaci ulaganja knjižničara u program trajne izobrazbe procijenjena je vrijednost dobivena umnoškom broja polaznika izobrazbe s prosječnom cijenom izobrazbe u iznosu od 200,00 kn te umanjeno za iznose stvarnih financijskih ulaganja knjižnica i MZOŠ-a. Dobiveni iznos financijski iskazuje vrijednost uloženog vremena polaznika u programe trajne izobrazbe.

Zaključak

Globalna ekonomska kriza problem je koji se odrazio globalno u svim segmentima, ali ne svugdje podjednakim intenzitetom. Knjižnični sektor osjetljiv je na promjene u okolini i izrazito ovisan o ekonomskim pokazateljima. Pitanje ulaganja u knjižnični sektor bilo je aktualizirano i prije globalne recesije. Ulaganja u knjižnične usluge pomno se mjere i opravdavaju brojnim pokazateljima kao što su ishodi učenja i sl. U segmentu ulaganja u obrazovanje i izobrazbu knjižničara, ekonomska kriza samo je još ozbiljnije produbila postojeće probleme.

Bilješke

1. Horvat, Aleksandra. Školovanje knjižničara u svjetlu europskih normi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 1(2005), 1-12.
2. Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997).
3. Hildenbrand, Suzanne. MLS degree a money-loser? Don't believe it. // American libraries (November 01, 1985)
4. Van House, Nancy A. The return on the investment in library education. // Library and information science research 7, 1(1985), 31-52.
5. Noon, Patrick; Sue Clegg. Preparing for the top : is an MBA worth the effort? // Librarian career development 1, 1(1993), 82-93.
6. Tokić, Ivo. Javni sektor – knjižnice – privatni sektor. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3/4(2003), 93-100.
7. Turčin, Vesna. Knjižničarstvo kao privatni posao. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 45, 3/4(2002), 16-23.
8. Oder, Norman. More than one-third of institutions have received budget cuts of at least 5%. // Library journal 11. 05. 2009. [citirano: 2011-02-10]. Dostupno na: <http://www.libraryjournal.com/article/CA6705634.html>
9. Horvat, Aleksandra. Continuing education of librarians in Croatia : problems and prospects. // New library world 105, 9/10(2004), 370-375.
10. Cjeloživotno učenje knjižničara : ishodi učenja i fleksibilnost / urednice Aleksandra Horvat, Dijana Machala. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009.

INVESTMENT IN THE REPUBLIC OF CROATIA EDUCATION IN THE TIME OF THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS

Summary

The motivation for investment in education and training of librarians in Croatia, even before the impact of global economic recession on the library sector, had no firmly defined extrinsic neither intrinsic character. Professional status of librarians, largely expressed by their financial status does not reflect library competences or the level of their job responsibilities. Profitability of investment in acquiring an academic degree in the field of library and information science has been subject of discussions even before the economic crisis. Global economic recession of 21st century has twofold impact on the library sector. Regular, but often insufficient, public sector investment in the best case, remained unchanged or slightly decreased, while the recession in the capital markets impact on increasing demand for publicly available library services and to increase the number of library users. Paper gives a comparative overview of investment trends in national program of continuing professional development of librarians in Croatia in the period from 2008 to 2010.